АЗИЗ ҚАЮМОВ

Нодир саҳифалар

Ушбу монографияда улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий қаламига мансуб бўлган, шу вақтгача кам ўрганилган «Вақфийя», «Муножот» каби асарларда инсоннинг ҳаётдаги юксак ўрни ҳақидаги қарашлар, бир қатор ўрта аср мутафаккирларининг фаолиятлари ёритилади.

Монография олий ўқув юртлари филология куллиётининг ўқитувчилари, толиби илмлари ҳамда адабиёт ва илмий жамоатчилик вакиллари, умуман, ўзбек адабиёти тарихи мухлисларига мўлжалланган.

Масъул муҳаррир:
филология фанлари номзоди Л. ХАЛИЛОВ

Тақризчилар:
филология фанлари докторлари М. ҚОДИРОВА, М. ҲАКИМОВ

$Қ\frac{4603020000-541}{М 355 (04)-91}$ 236—91

© Ўзбекистон ССЖ ФА «Фан» нашриёти, 1991 й.

ISBN 5—648—01366—3

АЗИЗ КАЮМОВ

Редкостные страницы

На узбекском языке
Ташкент, «Фан»

Ўзбекистон ССЖ ФА Ҳ. С. Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институти илмий совети ҳамда Ўзбекистон ССЖ ФА Тарих, тилшунослик ва адабиётшунослик бўлими томонидан нашрга тасдиқланган

91-164
Архивный фонд Библиотеки АН УзССР 92112-13

Муҳаррир *М. Алиева*
Мусаввир *Г. Анарбаева*
Техмуҳаррир *Р. Лушникова*
Мусаҳҳиҳ *М. Саидова*

ИБ № 5679

Теришга берилди 11.04.91. Босишга рухсат этилди 23.07.91. Формати $84\times108^1/_{32}$. Босмахона қоғози № 1. Адабий гарнитура. Юқори босма. Шартли босма т. 7,56. Ҳисоб-нашриёт т. 8,0. 1000-нусха. Буюртма 125. Баҳоси 4 с.

УзССР «Фан» нашриёти: 700047. Тошкент, Гоголь кўчаси, 70.
УзССР «Фан» нашриётининг босмахонаси: 700170. Тошкент, М. Горький шоҳ кўчаси, 79.

«НАСОИМ»НИ ВАРАҚЛАГАНДА

Навоийнинг оила аъзолари ва яқинлари тўғрисида шоирнинг «Насоимул-муҳаббат» китобида бирмунча қизиқарли маълумотлар учрайди. Хусусан, Навоийнинг отаси тўғрисида келтирилган бир лавҳа диққатга сазовордир. Навоий ўз отаси тўғрисида бундай деб ёзади: «Бу фақирнинг отасининг фуқаро аҳлига кўп иродат ва ихлоси бор эди»[1]. Отасининг бу хислатини Навоий Бобо Кўкий тўғрисидаги мақолада зикр қилади.

Подшоҳ фармонига кўра, Навоийнинг отаси Астробод вилоятига бормоқда эди. Йўлда унга бир мажнунсифат мажзуб учрайди. Иродат аҳли қоидасига биноан Навоийнинг отаси дарвешга бир дирам садақа узатади. Дарвеш садақани олмайди, устингдаги курта жуббани бергин дейди. Ҳаво совуқ эди. Навоийнинг отаси отни суриб ўз йўлида давом этади. Тўхтов жойига келганда яна ҳалиги мажзуб йигит келиб. Навоийнинг отасидан ўша курта жуббани сўрайди. Орадан бир неча кун ўтгач, Навоийнинг отаси Астрободга етиб келади ва бу ерда бир яланғоч дарвеш унга учрайди. Навоийнинг отаси устидаги курта жуббани ечиб ўша дарвешга кийгизади. Бир лаҳза ўтгач, йўлда учраган мазжуб йигит келиб Навоийнинг отасига қараб, курта жуббани олдим, дейди. Демак, яланғоч бўлиб келиб жуббани олган дарвеш ўша йўлда учраган мазжуб йигит экан.

Навоийнинг отаси Астрободда анча фурсат бўлган. Бу ерда ҳиротлик мазжуб дарвеш Бобо Кўкийнинг овозаси ёйилган эди. Навоийнинг отаси Астрободдан Ҳиротга қайтгач, билганки, унга йўлда дуч келган ва, ниҳоят, курта жуббани олган дарвеш Бобо Кўкий экан.

Бу воқеани Навоийга отасининг ўзи айтиб берган.

Ана шу кичик лавҳа Навоийнинг отаси тўғрисидаги тасаввуримизни тўлдиради.

«Мажолис»да Навоий Мир Иброҳим Султон Ху-

---

[1] Алишер Навоий. Асарлар XV том. 1968. 162—163-бетлар.

сайн ўғли тўғрисида сўзлаб, «фақирнинг оғасининг набирасидир. Фақир ани ўғилсилай асрабмен»[2], — деб ёзади. Унинг отаси Ҳусайн Навоийнинг акасига куёв бўлган. Демак, Мир Иброҳим Навоий қиз жиянининг фарзанди бўлиб, Навоийнинг тарбиясида ўсган. Тахаллуси Ҳотамий эди. Султон Ҳусайннинг отаси Шайх Баҳлулбек Хоразм ҳукуматида муҳрдор бўлган, оғаси эса Балх ҳокими эди. Султон Ҳусайн ҳам, Мир Иброҳим ҳам таъби назми бор кишилар эдилар. Навоийнинг тоғалари Мир Саид Қобилий ва Муҳаммад Али Ғарибийлар таниқли шоир бўлганлари маълум.

Бу маълумотлар Навоийнинг оилавий муҳитида шеър ва адабиётнинг кенг ўрин тутганини кўрсатади.

«Насоим»да Мавлоно Муҳаммад Таболгоний тўғрисидаги маълумотлар Навоийнинг дўстлари ва яқинлари даврасини аниқлашда муҳим аҳамиятга эга. Муҳаммад Таболгоний «кибар асҳобидан» эди. У шайх Зайниддин Ховафийнинг «кибар хулофасидан» бўлган. Шайх Ховафий Таболгон қишлоғига борганида кичик ёшли Муҳаммад унинг суҳбатига ғоят қизиққан. Шайх бу болага эътибор бериб, уни таҳсилга боришга маслаҳат берган. Шундан кейин Муҳаммад Таболгоний Ҳиротга келган ва Ферузобод бозоридаги Мадрасаи Сабзда зоҳир илмини таҳсил қила бошлаган. Тезда у Шайх Ховафийнинг энг ишончли ёрдамчиларидан бири бўлиб қолган. Бу тўғрида Навоий ёзади: «Шайх дер эрмишларки, Мавлоно Шамсиддин сариғ олтун эрди. Биз ани секказада қилдук. Ва ҳар кимга мактубе ё руқъа битсалар эрмиш, аларга буюрурлар эрмиш ва истиҳсон қилиб дер эрмишларки, бизнинг мо физ замиримизни битирсен»[3].

Мавлоно Муҳаммад Таболгоний «Асмоуллоҳ» шарҳи, «Манозилус соирайн», «Қасидаи Бурда» мухаммаси, «Тазкуратул-ҳабиб», «Васоё», «Арбаин» таржималарининг муаллифларидир. Шайх Ховафий вафотидан сўнг муршидлик шу кишига ўтган. Бу ҳақда «Ва хоссу омнинг ружуъи алар хизматида воқеъ эди», (159-бет) деб ёзади Навоий.

Мавлоно Муҳаммад Таболгоний мусиқани жуда севган. У ёқимли мусиқий унлардан шу кадар таъсирланар эдики, уларни тинглаганда гоҳ сакраб туриб кетар,

---

[2] Алишер Навоий. Ўша асар. XIII том.

[3] Алишер Навоий. XV том. 158—159-бетлар (Кейинги мисоллар шу томдан олиниб, саҳифаси қавс ичида кўрсатиб борилади).

МУНДАРИЖА

«НАСОИМ»ни варақлаганда 3
«ВАҚФИЙЯ» 9
СЕВГУВЧИ КЎНГИЛ ИЛТИЖОЛАРИ 31
ФАСОДЧИЛАР ИҒВОСИ. («Сирожул муслимийн»нинг ёзилиш сабаблари) 37
АФСОНАЛАР ВА ҲИКМАТЛАР 40
Биринчи ҳикоят 43
Жиноят 45
Эзгу ишлар 47
Бутун дунё тўфони 49
Янги авлод 51
Раҳмли ота (Иброҳим) 53
Исҳоқ 55
Юсуф ва Зулайҳо 56
Абадий ҳаёт 59
Сабр ва садоқат 60
Эзгулик йўлида 61
Ибратли лавҳалар 66
Довуд ва унинг ўғли Сулаймон 68
Хато ва кечирим 72
Сўнгги воқеалар 73
Исо ҳикояси 74
Асҳоби Қаҳф 78
Уч ҳикоя 79
Ҳакимлар ҳикмати 83
Ҳикматлар. 87
Шеърлар 91
АЖАМ ҲУКМРОНЛАРИ ТАРИХИДАН
(Навоийнинг «Тарихи мулуки Ажам» асари) 93
Биринчи табақа. Пешдодийлар 96
Иккинчи табақа. Қайёнийлар. . . . . . . 10[illegible]
Учинчи табақа. Ашконийлар . . . . 1[illegible]
Тўртинчи табақа. Сосонийлар . . . . . . 11[illegible]
Маснавий . . . . 1[illegible]
«Тарихи мулуки Ажам»даги бошқа шеърлар . . . . 12[illegible]
Қайёнийлар тўғрисидаги шеърлар. . . . . . 12[illegible]
Сосонийларга оид шеърлар . . . . 1[illegible]

Ushbu kitob bilan to‘liq tanishish uchun O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Asosiy kutubxonasiga tashrif buyuring.

Manzil: Toshkent shahri, 100100, M.Ulug‘bek tumani, Ziyolilar ko‘chasi, 13-uy.